

KAPITTELSTOKJE

Weegschaal voor zieken in de kapel van Handel?

In een publikatie uit 1990 "Over het wegen van zieken in de kerk en hun offergaven" belicht de auteur (Dr. J. Zuring) ook het vroegere gebruik daarvan in de kapel van Handel.¹ Hij ontleende dit gegeven aan het bekende boek van de norbertijn A. Wichmans te weten de "Brabantia Mariana Tripartite" dat werd uitgegeven te Antwerpen in 1632. Het afwegen van zieken met het doel om bij genezing een offerande van gelijk gewicht in natura te schenken, was een al in het begin van de middeleeuwen in ons land bestaand gebruik. Zo werden in "De Mirakelen van O.L.Vr. te 's-Hertogenbosch 1381-1603" van de 481 uit de archieven opgeduikelde mirakelverhalen er maar liefst 123 genoemd waarbij het wegen van de patient en een in gewicht overeenkomstige offergave onderdeel uitmaakte van de wonderbaarlijke ingreep.

Meer dan 95% van de genoemde Bossche wonderen dateerden van vóór 1400, hetgeen een indicatie oplevert voor het feit dat op het einde van de middeleeuwen en de daaropvolgende periode van de reformatie men in "wonderen" kennelijk niet meer zo geloofde als voorheen. In de zeventiende eeuw toen de katholieke godsdienst door het succes van de protestantse geuzen in ons land onder nog zwaardere druk kwam te staan, stelden de rooms-katholieke geestelijke leiders vanalles in het werk om wat er nog over was van de godsvrucht en de oude geloofsbeleving onder het volk te behouden. Zo gelastte de Bossche bisschop Ophovius in augustus 1627 een onderzoek in te stellen naar de wonderdadige genezingen die door de voorspraak van Maria te Handel waren geschied met de opzet om de

verering van Maria weer nieuw leven in te blazen. Gemert was een vrij landje, gelegen binnen het bereik van de Meierijenaars die in hun eigen gebied steeds minder gelegenheid kregen om voor hun geloof uit te komen. Maar Handel onder Gemert, dat ook ressorteerde onder de bisschop van 's-Hertogenbosch, bood die gelegenheid wel. Het onderzoek te Handel dat werd uitgevoerd door de kanunnik Hendrik van den Leemputte, leidde ertoe dat nog voor het einde van het jaar 1627 bisschop Ophovius een aantal Handelse genezingen als "mirakuleus" en "authentique" erkende. De rapportage van Van den Leemputte werd vervolgens ter beschikking gesteld van de schrijver Wichmans, die de Handelse genezingen verwerkte in het reeds genoemde boekwerk Brabantia Mariana dat een aantal jaren later op de markt zou verschijnen.²

Interessant voor het onderzoek van Dr. J. Zuring was de daar beschreven gebedsverhoring uit 1603. De vier jaar oude Arnoldus van Gogh uit Den Bosch leed al meer dan 5 weken aan een zogeheten 'clem-mond', waardoor hij niet kon eten. De geneesheren verklaarden voor de kwaal van het kind geen hulp te weten en het patientje leek ten dode opgeschreven. Maar gelukkig voor hem wist zekere tante Johanna uit Gemert hoe te handelen. Zij deed de gelofte Arnold naar de kapel van Handel te brengen en haar neefje daar "te doen wegen tegen vlas, was, zilver en goud". Nog op de dag van de gelofte moet Nolleke van zijn kwaal zijn genezen. Hij hield er echter wel een stotteren aan over dat pas ophield toen hij het jaar daarop op Hemelvaartsdag in de kapel van Handel op de weegschaal werd geplaatst waarmee de het jaar daarvoor gedane, maar toen niet ingeloste, gelofte alsnog werd vervuld.

Niet minder interessant is de verwijzing van Zuring naar een vertaling van Wichmans waar die het gebruik van het afwegen van patienten verdedigde aan de hand van uitgerekend het hierboven beschreven Handelse mirakel. Wichmans schreef:

"Wij stellen er prijs op dit door de bisschop goedgekeurde wonder te vermelden, omdat er uit blijkt dat het tevens een goedkeuring inhoudt van een gebruik uit onze streken, dat desondanks door bepaalde kritikasters als je reinste bijgeloof wordt afgedaan. Ik bedoel het gebruik, waarbij men ofwel bezetenen, zoals in Geel in Brabant

gebeurt, of lijders aan een andere ziekte zoals de gewoonte is in Lier, in Aarschot, in Handel en elders, op een weegschaal plaatst en op een andere schaal zoveel koren, was, of iets anders dat men wil offeren, als overeenkomt met het lichaamsgewicht van de persoon voor wie de gelofte wordt afgelegd. Ik vraag me in gemoede af of hier ook maar een zweem van bijgeloof in gelegen is! In welk opzicht is deze gelovige praktijk ketters? Het is een vrome en geoorloofde ceremonie, die in heel Brabant wordt toegepast met voorkennis van, zonder bezwaar en zelfs met instemming van de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders. Wat kan erop tegen zijn? Het offer is bedoeld om ons lichaam vrij te kopen. Door die ziekten en kwalen maakt God immers duidelijk dat onze lichamen hem toebehoren. Door dit vrijwillig offer proberen wij de schuld te voldoen en daarmee bevrijding van ziekten te verkrijgen."

Het artikel van Dr. Zuring bespreekt een nog weinig belicht volksgebruik uit vroeger tijd terwijl het tegelijkertijd en opnieuw een bevestiging schijnt in te houden voor de al meermalen verkondigde stelling dat in de vrije gebieden van Noordoostbrabant - waarvan Gemert er één was - de oude katholieke cultuur van de Brabantse Meierij werd bewaard en uiteindelijk voor de gehele Meierij de periode van de Tachtigjarige Oorlog en de daarnavolgende onderdrukking als Generaliteitsland, heeft weten te overleven. Er blijven natuurlijk nog vele vragen. Uit het hierboven geciteerde zou men moeten concluderen dat er in de kapel bij het Mariabeeld echt een weegschaal heeft gestaan maar het is natuurlijk goed mogelijk dat gewoon gebruik werd gemaakt van weeggereedschap bij de "bediender" aan huis. Van Handel zijn na 1603 nog enige tientallen mirakels bekend en beschreven, maar daarbij is er geen een meer waarbij de weegschaal nog ter sprake wordt gebracht.

(Red.-AO)

NOTEN:

1. De publikatie verscheen als bijlage bij: Devotionalia 9, no.52, augustus 1990
2. Vgl. P. Cyrillus en P. Canisius, O.L.Vr. van Handel, Helmond 1920, p. 90-91